

**MARIANIE
ZA BŁOGOSŁAWIONEGO JERZEGO
MATULAITISA-MATULEWICZA**

STUDIA MARIANORUM 11

Redagują

Jan Kosmowski MIC
Kazimierz Pek MIC
Zygmunt Proczek MIC

W serii opublikowano:

1. T. Rogalewski MIC, *Teologiczne podstawy życia chrześcijańskiego w nauczaniu Założyciela i Odnowiciela Zgromadzenia Księży Marianów*, Warszawa – Lublin 1996
2. A. Sikorski MIC, *Maria marianorum. Problem chrystotypiczności i eklezjotypiczności maryjnego charakteru Księży Marianów*, Warszawa – Lublin 2001
3. T. Rogalewski MIC, *Stanisław Papczyński (1631-1701). Założyciel Zgromadzenia Księży Marianów. Inspirator Mariańskiej Szkoły Duchowości*, Warszawa – Lublin 2001
4. J. Totoraitis MIC, *Zakon Marianów od kasaty do odnowienia*, Warszawa 2002
5. Kazimierz Pek MIC (red.), *Patrimonium marianorum. Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700-1755) w kontekście swej epoki*, Warszawa – Lublin 2003
6. E. Matulewicz, *Świętość chrześcijanina według błogosławionego Jerzego Matulewicza*, Warszawa – Lublin 2003
7. J. Kosmowski MIC, *Marianie w latach 1787-1864*, Warszawa – Lublin 2004
8. D. Kwiatkowski MIC, *Niepokalane Poczucie Najświętszej Maryi Panny według ojca Stanisława Papczyńskiego (1631-1701)*, Warszawa – Lublin 2004
9. T. Rogalewski MIC, *Koncepcja życia chrześcijańskiego w pismach ojca Stanisława Papczyńskiego*, Warszawa – Lublin 2004
10. B. Kupis, *Niedoceniony podręcznik retoryki S. Papczyńskiego*, Warszawa – Lublin 2006

STEPONAS MATULIS MIC

**MARIANIE
ZA BŁOGOSŁAWIONEGO JERZEGO
MATULAITISA – MATULEWICZA**

Przełożył z języka łacińskiego
o. archimandryta Roman R. Piętka MIC

WYDAWNICTWO KSIĘŻY MARIANÓW
WARSZAWA – LUBLIN 2008

© by Prowincjalna Komisja Historii i Duchowości Marianów
Warszawa – Lublin 2008

Przekładu dokonano na podstawie maszynopisu:
Stephanus Matulis MIC, *Mariani sub Reformatore Servo Dei archiepiscopo
Georgio Matulaitis – Matulewicz (1909-1927)*, Nottingham 1971

Opracowanie redakcyjne
Anna Kulczycka

Redakcja techniczna
Eliza Wiśniewska

Projekt okładki
Zofia Kopel-Szulc

Imprimi potest
Ks. Paweł Naumowicz MIC, Prowincjał
Warszawa, 15.07.2008, nr 290/08

PROMIC Spółka z o.o. Oddział w Warszawie
Wydawnictwo Księży Marianów MIC
ul. Św. Bonifacego 9/1; 02-914 Warszawa
tel. (0-22) 651 90 54, fax 651 90 55
wkm@marianie.pol.pl
www.wydawnictwo.pl

ISBN 978-83-7502-127-1

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, Roma 1909-
- ACRel. Archiwum Kongregacji ds. Zakonników (Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego).
- AMG (en) Archiwum Generalne marianów w Rzymie.
- AJM *Arcybiskup Jerzy Matulewicz*, Mariampol 1933.
- AMCas. Archiwum marianów prowincji św. Kazimierza.
- AMLit. Archiwum marianów prowincji litewskiej.
- APosn. Archiwum Archidiecezji Poznańskiej.
- AVars. Archiwum Archidiecezji Warszawskiej.
- AVL Archiwum generalne marianów, Akta wizytatora apostolskiego na Litwie.
- AVat. Tajne Archiwum Watykańskie.
- CGG Capitulum Generale Gedanense, Kapituła generalna w Gdańsku.
- ELit. AMLit, Listy.
- ERom. AMG, Listy.
- GM Jerzy Matulaitis, Matulevičius, Matulewicz MIC.
- KPK *Kodeks Prawa Kanonicznego* (1917).
- MS Manuscripta.
- P I *Copia publica transsumpti processus Ordinaria auctoritate in Tribunali Vicariatus Urbis constructi super fama sanctitatis vitae, virtutum et miraculorum Servi Dei Georgii Matulewicz, vol. I.*
- P II *Copia publica transsumpti processuum Rogat. in Curiis Brooklynensis, Luganensis, Mechliniensis, Buffalensis, et Scrantonensis*

constructorum super fama sanctitatis vitae, virtutum et miraculorum Servi Dei Georgii Matulewicz, vol. II.

- PEI AVL, Założenie Prowincji Kościelnej na Litwie
- PSumm. *Posnaniensis beatificationis et canonizationis Venerabilis Servi Dei Stanislai a Jesu et Maria Papczyński fundatoris ac primi praepositi Congregationis Immaculatae Conceptionis B. M. V. summarium super dubio an sit signanda commisiso introductionis casuae in casu et ad effectum.*
- R I Relatio GM, Visitatoris Apostolici 17 XII 1925 ad Sanctam Sedem, PEI, fasc. I, nr 10.
- R II Sprawozdanie GM, wizytatora apostolskiego dla Stolicy Świętej, 2 marca 1926, PEI, III, 45.
- R V Sprawozdanie GM, wizytatora apostolskiego dla Stolicy Świętej, 21 grudnia 1926, PEI, VII, 155.
- SPiar. Archiwum Generalne Szkół Pobożnych.

OJCIEC MATULIS O REFORMIE MARIANÓW

Przypadające w 2009 r. stulecie reformy Zgromadzenia Księży Marianów staje się okazją do podsumowania minionego okresu historii tej wspólnoty zakonnej oraz sięgnięcia do tego czasu, w którym z powodu zewnętrznych czynników zagrożone było jej dalsze istnienie. Zanim powstanie monografia omawiająca ostatnie stulecie istnienia marianów, warto sięgnąć choćby po przyczynkarskie opracowania, między innymi to, którego autorem jest dr Steponas Matulis MIC. On bowiem już prawie trzydzieści lat po reformie Zakonu Marianów napisał pierwszą pracę na temat zmian, jakie zaszły w tej wspólnotce na przełomie XIX i XX w.

1. *Słowo o Autorze.* Całościowa działalność tego wybitnego mariańskiego historyka, publicysty i duszpasterza litewskiego pochodzenia wciąż jeszcze czeka na oddzielne opracowanie. Z całego dorobku piśmienniczego S. Matulisa MIC jest znany w języku polskim tylko jeden jego niewielki artykuł o odnowieniu Zakonu Marianów¹. Steponas Matulis (do 1939 r. posługiwał się nazwiskiem Matuliauskas), syn Jana i Urszuli (z domu Barauskaitė) urodził się 21 lutego 1918 r. w Daujoty (Daujočiai) na Litwie. Od wczesnej młodości był związany ze Zgromadzeniem Księży Marianów. Do czasu matury w 1939 r. uczył się w szkole prowadzonej przez marianów w Mariampolu (Marijampolė). Nowicjat w tym Zgromadzeniu rozpoczął 11 sierpnia w 1934 r. Dnia 15 sierpnia 1935 r. (w prowincji litewskiej) złożył pierwszą profesję zakonną, natomiast 15 sierpnia 1941 r. profesję wieczystą. W latach 1939-1943 odbywał studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie. Następnie przez rok (1944-1945) studiował teologię w seminarium duchownym w Eichstätt w Niemczech, a potem w Rzymie (1945-1946). Właśnie

¹ *Marianie 1673-1973*, red. J. Bukowicz, T. Górski, Rzym 1975, s. 104-118.

w Rzymie ks. abp Luigi Traglia (późniejszy kardynał) udzielił mu 21 lipca 1946 r. sakramentu święceń. Dalsze studia teologiczne odbył w latach 1945-1948 na *Angelicum*, uzyskując w 1948 r. doktorat (promotorem był prof. Angelo Waltz OP) na podstawie pracy: *Archiepiscopus Georgius Matulaitis-Matulevicius MIC, Visitor Apostolicus in Lithuania 1925-27* (praca została przetłumaczona na język litewski i opublikowana w 2000 r. w Nottingham przez wydawnictwo „Šaltinis”)². Następnie w latach 1948-1954 kontynuował studia z zakresu historii Kościoła na uniwersytecie gregoriańskim, uzyskując kolejny doktorat (promotorem był prof. Josef Grisar SI) na podstawie pracy: *Mariani sub Reformatore Servo Dei archiepiscopo Georgio Matulaitis-Matulewicz (1909-1927)*. W latach 1957-1958 uczęszczał też na wykłady w Papieskim Fakultecie Teologicznym *Marianum*. Podczas pobytu w Rzymie pełnił również funkcję magistra nowicjatu, przełożonego i ekonoma domu.

Niewątpliwie na szczególną uwagę zasługuje jego praca na rzecz dokumentacji działalności ks. abp Jerzego Matulaitisa-Matulewicza MIC. Za życia nie zetknął się z nim osobiście. Gdy w 1934 r. przenoszono doczesne szczątki Reformatora marianów z katedry kowieńskiej do kościoła w Mariampolu, Steponas Matulis był wówczas w mariańskim nowicjacie. Zanim rozpoczął się proces beatyfikacyjny abpa Jerzego MIC w 1953 r., ks. Matulis MIC dokonał już kwerendy w wielu archiwach i przygotował dla tej sprawy cenne opracowania. Beatyfikacja Jerzego Matulewicza-Matulaitisa MIC odbyła się w Rzymie w 1987 r. Uroczystościom przewodniczył Jan Paweł II.

Nie mniej wartościowe są także opracowania S. Matulisa MIC na temat powstania litewskiej prowincji kościelnej (1926 r.) i zawarcia konkordatu między Stolicą Apostolską a Litwą (1927 r.). Także w to wydarzenie wydatnie wpisał się bł. Jerzy MIC zarówno, gdy chodzi o brzmienie treści konkordatu, jak i szybkie jego zawarcie. Praca ks. Matulisa MIC poświęcona temu zagadnieniu po dzień dzisiejszy stanowi ważny punkt odniesienia dla badaczy historii Kościoła na Litwie.

² Steponas Matulis, *Lietuvos laisvės vainikas. Bažnytinės Provincijos įsteigimas ir konkordatas*, Noringamas 2000.

W 1958 r. S. Matulis MIC wyjechał do Anglii i tam, praktycznie aż do śmierci, która nastąpiła dnia 18 czerwca 2003 r., związał się z duszpasterstwem Litwinów w Londynie i Nottingham. W 1961 r. ożywił patriotyczne, katolickie pismo „Šaltinis” (założone na Litwie w 1906 r.) dla Litwinów na całym świecie. Był jego redaktorem i autorem wielu artykułów. W 1965 r. utworzył dom młodzieży „Židinis” oraz centrum katolickie Litwinów w Nottingham. Należał także do Litewskiej Katolickiej Akademii Nauk (założonej w 1922 roku, a reaktywowanej na Litwie w 1991 r. po upadku reżimu komunistycznego). W 1998 r. prezydent Litwy odznaczył go orderem Wielkiego Księcia Giedymina.

2. *Słowo o książce*. Trudno wskazać dokładny czas redagowania przez ks. Matulisa MIC monografii *Mariani sub Reformatore Servo Dei archiepiscopo Georgio Matulaitis-Matulewicz (1909-1927)*. Według jego relacji, którą podał podczas procesu beatyfikacyjnego abpa Jerzego Matulaitisa-Matulewicza MIC, to opracowanie było przedstawione na *Gregorianum* jako podstawa do drugiego doktoratu z teologii³. Wiele lat tekst był dostępny w języku łacińskim, w maszynopisie, a ostatnie jego opracowanie zakończył autor w 1971 r. w Nottingham. W 1996 r. nakładem autora i z niewielkimi zmianami praca ukazała się drukiem w języku litewskim⁴. Niniejsze wydanie polskojęzyczne opiera się na wspomnianym maszynopisie łacińskim. Pominęto jedynie *appendix* zawierający niektóre dokumenty z czasu odrodzenia marianów, gdyż są one już dostępne w języku polskim⁵. Oczywiście podczas lektury tej książki warto pamiętać, że mimo tak bogatego aparatu naukowego, w niektórych miejscach może okazać się on jednak niewystarczający. Usprawiedliwieniem dla autora jest fakt, że ze względu na sytuację polityczną w Europie

³ *Testis*, Rev. P. Stephanus Matulis, w: *Romana seu Kaunen. Beatificationis et canonizationis servi Dei Georgii Matulaitis seu Matulewicz. Positio super virtutibus*, Roma 1980, s. 214.

⁴ S. Matulis, *Palaimintasis arkivyuskupas Jurgis Matulaitis MIC marijonų gaivintojas (1909-1927)*, wyd. „Šaltinis”, Nottingham 1996, 272 s. Publikację można traktować jako edycję na prawach maszynopisu, gdyż nie posiada numeru ISBN.

⁵ *Odrodzenie Zgromadzenia Księży Marianów w latach 1909-1910. Dokumenty*, red. J. Bukowicz, T. Górski, seria: *Fontes Historiae Marianorum*, t. 1, Warszawa 1995.

Środkowej i Wschodniej miał ograniczony dostęp do niektórych archiwów. W odniesieniu do Reformatora marianów ks. Matulis MIC posługiwał się nazwiskiem Matulaitis (jedyńie w tytule zastosował podwójną wersję nazwiska Matulaitis-Matulewicz). Z uwagi na rozpowszechnioną dziś praktykę w języku polskim, którą wybrał także sam bł. Jerzy MIC, zastosowano w niniejszej książce zapis nazwiska w wersji Matulewicz.

Praca S. Matulisa MIC jest niezwykle cenna pod względem merytorycznym. Reformę marianów na początku XX w. omawia on bowiem w szerokim kontekście historycznym, prawnym i teologicznym. Sięga do początków założenia Zgromadzenia, wykazując tym samym nieprzerwaną ciągłość rozwoju tej wspólnoty zakonnej, mimo wielu zmian w organizacji jej życia. Zamierająca wspólnota (z rodowodem polskim) z powodu likwidacji wszelkich form życia zakonnego w carskiej Rosji została odrodzona przez litewskich prezbiterów – ludzi niezwykle wykształconych i niejednokrotnie zaangażowanych w znanych ośrodkach akademickich. Przy takim ujęciu tematu przez autora można dostrzec działania reformatorskie nie tylko samego bł. Jerzego Matulatisa-Matulewicza MIC, ale także innych osób. Ukazując zaś postać głównego Reformatora tego okresu życia marianów, ks. Matulis MIC omawia nie tylko reformę tej wspólnoty w aspekcie instytucjonalnym, ale szczególnie na przykładzie bł. Jerzego pokazuje, że wiązała się ona wpiertw z osobistym nawróceniem uczestników tego przedsięwzięcia. Tym samym z tej pracy litewskiego badacza wyłania się bardzo interesująca teza, że to „reforma” człowieka inspirowała reformę instytutu, a nie odwrotnie. Zarówno bł. Jerzy jak i pozostali marianie z początku XX w. nie tyle myśleli o takich działaniach, które zachowałyby istnienie wspólnoty założonej przez bł. S. Papeżyńskiego, ile rozpoznawali w sobie powołanie mariańskie, które w tym wypadku można było zrealizować, jeśli jednocześnie dokona się reformy instytutu.

Kazimierz Pek MIC

Lublin, 29 sierpnia 2008,
w 99 – rocznicę odrodzenia i reformy marianów

SŁOWO WSTĘPNE

Zakon Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny założony w Polsce w 1673 r. rozwijał się do roku 1795. Następnie pod ciężkim jarzmem rosyjskim tak zaczął się kurczyć, że w 1909 r. został tylko jeden starzec, przełożony generalny, bez żadnego podwładnego. Szybkim więc krokiem przybliżało się całkowite wygaśnięcie rodziny mariańskiej. Zjawił się jednak odnowiciel, który uwolnił ją od śmierci. Był to doktor teologii, ks. prof. Jerzy Matulaitis – Matulewicz, żyjący w latach 1871-1927. Wstąpił on do będących w agonii marianów i nie zważając na wielkie niebezpieczeństwa i trudy, wszystko, co miał, poświęcił ich życiu i rozwojowi. Przez piętnaście lat spełniał nie tylko posługę przełożonego generalnego, lecz także stał się faktycznym reformatorem Zakonu. Odchodząc z tego świata (1927 r.) już w sześciu państwach zostawił 12 domów zakonnych z trzystu dziewiętnastoma zakonnikami.

O tym dziele wspańskiego Reformatora nikt odpowiednio nie napisał. Co się ukazało, nie przekraczało rozmiaru krótkiego artykułu. Niniejszym więc opracowaniem mamy zamiar chociaż w pewnym stopniu ten wielki brak uzupełnić.

Praca ta ma dwie części. W pierwszej krótko będzie mowa przede wszystkim o początkach, rozwoju i schyłku marianów (1670-1909). Ponieważ ten około dwuwiekowy okres historii marianów nie posiada jeszcze analitycznego wszechstronnego opracowania, dlatego jest dość trudno dać syntetyczne przedstawienie zagadnienia¹. W końcu, na postawie świeżych źródeł, szerzej niż jest to w zwyczaju, przedstawione zostanie życie i praca Reformatora. Ma to swoje uzasadnienie w fakcie, iż nie ma

¹ Aktualnie dostępna jest na ten temat praca doktorska Jana Kosmowskiego MIC, *Marianie w latach 1787-1864*, seria: *Studia marianorum* 7, Warszawa – Lublin 2004 (przyp. red.)

jeszcze w miarę dokładnej jego biografii². Jaśniejsze ukazanie sylwetki Reformatora lepiej naświetli reformę i rozwój Zgromadzenia. O tym szeroko jest opowiedziane w drugiej części.

Praca ta w największej części opiera się na bardzo bogatych lecz niewydanych źródłach, które znajdują się w Archiwum Generalnym mariańców. Kolejne ważne źródła dostaliśmy z innych archiwów: Stolica Apostolska – Kongregacja ds. Zakonników (Kongregacja Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego – przyp. red.), Kongregacja ds. Obrzędów (Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów – przyp. red.), ambasada Litwy przy Stolicy Apostolskiej; inne z zagranicy – Uniwersytet we Fryburgu Szwajcarskim, Szkoły Pobożne (pijarzy), prowincja mariańców św. Kazimierza w Ameryce, Siostry św. Kazimierza w Chicago, Illinois; z archiwów w Polsce – prowincja polska mariańców, diecezja kielecka, archidiecezja warszawska i poznańska. Z archiwum mariańców prowincji litewskiej skorzystaliśmy wprawdzie nie z wielkiej, ale z bardzo cennej części źródeł, które udało się ocalić przed drugą okupacją sowiecką (1944 r.). Uważnie przestudiowaliśmy opublikowaną *Kopię procesu zwyczajnego w sprawie opinii świętości... służby Bożego arcybiskupa Jerzego Matulewicza*. Wreszcie, nie zaniedbaliśmy zebrać różnego rodzaju wiadomości, jakie naoczni świadkowie ustnie zechcieli łaskawie przedstawić. Byli to najbliżsi współpracownicy tego Reformatora: ksiądz biskup Pranciškus Petras Būčys († 1951 r.), współreformator i przełożony generalny; księża: Władysław Mroczek, przełożony generalny, Marian Wiśniewski, Kazimieras Rėklaitis, Władysław Łysik, Aleksander Bołtuć, Juozas Vaitkevičius; którzy dobrze znali Reformatora; Stanislavs Škutans, przełożony generalny, Juozas Vaišnora, mons. P. Tochowicz, S. Yla, prof. A. Ramūnas i inni.

Zgromadzenie, o którym mówią następujące stronicy, za czasów prześladowania zostało odrodzone, a w większej części i obecnie doznaje prześladowania. Lecz krzyż i tej prześladowanej małej trzódce obie-

² Najnowsze opracowanie biografii Reformatora: T. Górskiego MIC, *Błogosławiony Jerzy Matulewicz*, Warszawa 2005 (przyp. red.).

cuje zmartwychwstanie. Historia Zgromadzenia jeszcze nie kończy się z dniem dzisiejszym. Jak żyło ono po zreformowaniu, tak żyje i w czasie prześladowania. Uważamy, że przyszłe stronicie tego najnowszego okresu będą bardzo piękne. Będą one bowiem wspaniałe dzięki trudowi Założyciela i Reformatora.

